

TERMINOLOGIA ETA NORMALIZAZIOA EUSKAL AUTONOMIA ERKIDEGOAN

Araceli Díaz de Lezana

Eusko Jaurlaritzza

SARRERA

Une langue dont les domaines d'utilisation sont retroints, ou se restreignent peu à peu, à cause de la concurrence d'une autre langue qui s'accapare les domaines les plus prestigieux perd de sa vitalité, s'appauvrit, se détériore, se folklorise. À terme, elle disparaît ou se créolise (P. Vachon-L'heureux 1997).

Terminologiaren plangintza gobernu batek hizkuntza-politikaren barruan erabil dezakeen tresna da; bestalde, terminologia-normalizazioa terminologia-lanaren plangintzaren ardatza da.

Ikus ditzagun terminologia-normalizazioaren hainbat definizio:

- Erakunde eskudun batek terminologia jakin bat ofizialtzea. Esku-hartze hori espezialitateko hiztegiatarak bakarrik mugatzen da (Carole Verreault 2001).
- Terminologian eskumena duen erakunde batek terminoak hobestea eta bultzatzea (*Terminologia Hiztegia*, argitaratu gabea).
- Erakunde ofizial batek gainerako aukera guztiak baztertzen dituen lehentasuneko terminologia-erabilera bat ezartzea (Auger 1984).

Terminologia-lana hizkuntzalariek eta espezialitate-eremuetako adituek elkarrekin egin behar dute eta komunikazioa erraztea du helburu. Terminologia-normalizazioa, beraz, ezin da aurrera eraman eremu berezituetakoa adituekin kontatu gabe, azken finean beraiek izango baitira terminologiaren erabiltzaileak. Terminologia-normalizazioak erabaki sendoak eta zehatzak hartzen lagunduko duen aurretiko lana egitea eskatzen du (Cabré 1992).

1. TERMINOLOGIA-LANAREN PLANGINTZA

1.1. EUSKARAZ EGITEN DEN TERMINOLOGIA-LANA ANTOLATU, KOORDINATU ETA KUDEATZEKO PREMIA.

Euskararen Aholku Batzordeak eginiko, Eusko Jaurlaritzaren Gobernu Batzordeak onartu eta Eusko Legebiltzarrak 99ko abenduaren 10ean sendetsitako Euskara Biziberritzeko Plan Nagusiak VI. atalean finkatzen ditu euskarak datozen hamar urteetan izango dituen erronkak. Erronka horiek hiru mailatan bereizita agertzen dira: helburu nagusia, helburu estrategikoak eta helburu zehatzak eta proposamen-egitasmoak. Helburu zehatzen artean, VI.3.3.a atalean “*Corpus-plangintza eta euskararen kalitatea*” azaltzen da; besteak beste, honako hau agintzen du Planak horri dagokionez: “*Hiztegi Batua amaitu eta argitaratu. Terminologia-lanaren plangintza egin datozen urteotarako*”.

Horren ildotik, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak Planak agindutakoa gauzatzeko¹, beharrezkotzat jo zuen datozen urteetan egingo den terminologia-lana antolatu, koordinatu eta kudeatzea. Izan ere, terminologiaren garrantziaz jabeturik, terminologia-plangintza duten herrialdeetan, herri-aginteak izan dira horren bultzatzaile, oso garrantzitsua baita hizkuntza-komunitate batean erabili behar den terminologia (eremu berezituetakoa terminologia edo teknolektoak) erakunde ofizial batek sustatua eta gomendatua izatea. Horren harira, gogoraraziko dugu 2001eko otsailaren 27tik martxoaren 1era bitartean Quebecoko Office de la Langue Françaisesekin batera egindako Terminologiako Mintegian aipatutako *hizkuntzaren ofizializazioa* terminoaren definizioa:

Dans une perspective d'aménagement linguistique, l'officialisation linguistique peut être définie comme une stratégie d'intervention linguistique par laquelle un organisme mandaté par l'État se prononce officiellement sur des usages linguistiques de manière à contribuer à la maîtrise, au développement et à l'implantation de la langue que l'État veut promouvoir et retenir comme langue officielle (Carole Verreault 2001).

¹ Kultura Sailaren egitura organikoa ezartzen duen otsailaren 5eko 34/2002 Dekretuaren 16.d) artikuluan ezarritakoaren arabera, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzari dagokio euskararen corpusa estandarizatzea eta modernizatzea.

Eta horrela osatzen zen aurreko definizioa:

L'institution linguistique officielle doit demeurer un point de convergence et de référence pour les locuteurs provenant de différents milieux qui cherchent, pour les problèmes linguistiques difficiles à résoudre ou litigieux, à s'appuyer sur une autorité (Carole Verreault 2001).

1.2. TERMINOLOGIA BATZORDEAREN SORRERA

Terminologia-lana dela eta, aurreko urteotan Eusko Jaurlaritzak hainbat batzorde antolatu zuen egindako lanetan bateratasuna eta adostasuna bultzatu nahian; batzorde horien lanaren fruitu izan ziren *Errenta-aitorpenerako inprimakiak*, *Euskal Herriko Herri Erakundeen Barne Errotulazioa*, *Bide Seinaleak* eta *Nekazaritza Hiztegia*, esaterako. Hala ere, behin baino gehiagotan aipatu izan da terminologiari buruz egindako biltzarretan, euskarazko terminologiari dagokionez, arlo horretan erabakiak hartuko lituzkeen batzorde bat sortzeko premia: lehenengo aldiz 1989an Terminologiari buruzko Jardunaldietan, eta azken aldian, 1997an, Donostian egindako Nazioarteko Terminologia Biltzarrean.

Batzorde horren figura beste hizkuntza-komunitate batzuetan aspaldi sortu zen (Katalunian “Consell Supervisor”) eta, esaterako, Quebecoko Gobernuak argitaratutako *Vocabulaire systématique de la terminologie* (1990) glosarioan honela definitzen da:

COMMISSION DE TERMINOLOGIE: commission dont les membres sont nommés par un organisme officiel et qui a pour fonction de mener des études terminologiques et de donner des avis quant à la recommandation ou à la normalisation de termes dans un ou plusieurs domaines.

Hori horrela, Eusko Jaurlaritzak Terminologia Batzordea sortu du Euskararen Aholku Batzordearen baitan (179/2002 Dekretua, uztailaren 16koa, 2002ko abuztuaren 7an EHAAn argitaratua, 148 zk.). Batzorde-atal berezi gisa eratu da kontuan izanda, batetik, terminologia normalizatzeko lanen izaera eta berezitasuna eta, bestetik, terminologia-lanetan erakunde publikoek zein pribatuek dihardutela.

TERMINOLOGIA BATZORDEAREN OSAERA:

- a) Lehendakaria: hizkuntza politikarako sailburuordea
- b) Lehendakariordea: Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundeko zuzendaria
- c) Idazkaria: Euskararen Aholku Batzordearen Batzorde Osoko idazkaria
- d) Ondorengo erakundeek eta organismoek proposatuta izendatuko diren kideak:
 - EAeko Administrazioako ordezkariak:
 - Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzako ordezkaria
 - HAEEko ordezkaria
 - Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saileko Euskara Zerbitzuko ordezkaria
 - EAeko Administrazioaz kanpoko ordezkariak:
 - Euskaltzaindiko ordezkaria
 - UZEIko ordezkaria
 - Euskal Herriko Unibertsitateko Euskara Institutuko ordezkaria
- e) Gehienez ere beste 6 kide, hizkuntza politikarako sailburuordeak izendatuak terminologian eta euskararen aditu direnen artetik. Izendapen honetarako euskararen hizkuntza-komunitatearen lurraldeetako ordezkariak izateari ere begiratuko zaio.

Lantzen den terminologia-eremu jakinaren arabera, beste aditu batzuk ere izenda ditzake hizkuntza politikarako sailburuordeak, batzordeko kideen lanaren lagungarri. Lana amaitu arteko izendapena izango dute kide hauek.

BATZORDEAREN EGITEKOAK:

- a) Terminologia-alorrean dauden lehentasunak finkatzea.
- b) Lan-proposamenak egitea eta urteko jarduera-planetan jasotzea.
- c) Terminologia-lanerako irizpideak ematea.
- d) Termino bat baino gehiago dagoenean termino hobetsia proposatzea.
- e) Landutako terminologia-lanei onespena ematea.
- f) Finkatutako terminologia zabaltzeko bideak proposatzea eta terminologia zabaltzea.
- g) Onetsitako terminologiaren erabilera gomendatzea.

- h) Batzordearen ekintzen urteko oroitza egitea eta Euskararen Aholku Batzordearen Batzorde-atal Iraunkorrari aurkeztea, Euskararen Aholku Batzordearen urteko oroitza sartzeko.
- i) Euskararen Aholku Batzordearen Batzorde Osoak terminologiaren arloan eska diezazkion oinarritzko azterketak egitea.

Hortaz, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak aurki ekingo dio Terminologia Batzordeko kideak izendatzeari batzordea ahalik eta azkarren lanean has dadin.

1.3. EUSKARAREN TERMINOLOGIA BANKU PUBLIKOA.

Administrazioak kudeatutako banku terminologiko publikoa sortzea oso pauso garrantzitsua izan da terminologia-lana antolatu, koordinatu eta kudeatzeko bidean. EUSKALTERM, UZEIK 1987an sortutakoa hain zuzen, da banku publikoaren oinarri, enpresa horrek eta beste hainbatek egindako lanak eta orain arte bateratutako terminologiak biltzen dituen, hain zuzen. Hortaz, egun, EUSKALTERM, Euskal Terminologia Banku Publikoa da eta Eusko Jaurlaritzarena da.

Arestian esan bezala, Administrazioaren ardurapekoa den terminologia-bankuak terminologia bereziaren erabileraren bateratasunean eragin handia izatea nahi genuke (banku ofizial askoren antzera: Eurodicautom, Termium, GDT...). Izan ere, oso garrantzitsua da eremu berezitetako adituek terminologia berbera erabiltzea, lanbide-komunikazioan bikoiztasunak eta anbiguotasunak saihesteko.

Terminologia Banku Publikoa izango da Eusko Jaurlaritzak bideratu eta sustatu nahi duen terminologiaren produkzio, kudeaketa eta hedapenaren muina. Bankuaren kontsulta doan eskaintzen da Interneten www.euskadi.net/euskalterm helbidean eta metodologia eta irizpide jakin batzuen arabera (Terminologia Batzordeak onartutako irizpideen arabera, eta terminologia juridiko-administratiboari dagokionez, HAEE/IVAPek² erabakitakoaren arabera) etengabe eguneratu eta aberastu egingo da.

² Itzultzaile Zerbitzu Ofiziala arautzen duen otsailaren 29ko 38/2000 Dekretuan bigarren artikuluan ezarrita dagoenari jarraiki, Itzulpen Zerbitzu Ofizialari dagokio euskarazko administrazio-hizkeraren nahiz lege- eta administrazio-terminologiaren batasuna, normalizazioa eta garapena bultzatzea.

Beraz, banku publikoaren bidez, Eusko Jaurlaritzak, hizkuntza-politikari dagokionez, erabiltzaile guztien jardura terminologikoa, hau da eremuetako profesionalen terminologiaren erabilera, gidatu eta orientatu nahi du. Izan ere, ez da ahaztu behar, terminoen erabilera ezartzeko eta finkatzeko behar bezalako zabalkundea ezinbestekoa dela, hau da modu azkarrean eta fidagarrian egin behar dela onartutako terminologiaren zabalkundea eta erabiltzaile estrategikoengana iritsarazi behar dela. Are gehiago, zabaldutako terminologiari erabiltzaileek egingo dizkioten oharra eta ekarpenak sistematizatuz bakarrik izango da posible erabiltzaileen beharraz egoki erantzutea. Hortaz, egun, onartutako terminologia zabaltzeko modurik eraginkorrena terminologia-bankua da.

1.4 'EUSKALTERM' EUSKAL TERMINOLOGIA BANKU PUBLIKOA EGUNERATZEA ETA ELIKATZEA ETA EGINDAKO TERMINOLOGIA-LANA ONESTEA ETA GOMENDATZEA.

Esan bezala, terminologia izaki hizkuntza gaurkotzeko eta estandarizatzeko hizkuntza-politikak duen oinarritzeko tresnetako bat, beharrezkoa zen Eusko Jaurlaritzak euskarazko terminologia bilduko duen terminologia-banku publikoa sortzea.

Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak eta Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundeak —azken honek terminologia juridiko-administratiboari dagokionez— finantzatzen dute EUSKALTERM. Helburu horretarako, bi erakunde horiek lankidetzaren hitzarmena izenpetu zuten 2001eko urriaren 2an. Izan ere, arestian aipatu bezala, Terminologia Batzordeak onetsitako terminologiaz eta, terminologia juridiko-administratiboari dagokionez, HAEE/IVAPek erabakitakoaren arabera, elikatuko da Euskal Terminologia Banku Publikoa.

Dena den, aurrerantzean EUSKALTERM Terminologia Banku Publikoak sortzaile desberdinek egindako terminologia-lanak jasoko ditu, betiere, Terminologia Batzordeak erabilitako metodologia eta aplikatutako irizpideak ontzat emanaz gero eta lan horiei onospena eman ondoren; fitxaren jatorria beti aipatuko da bertan. Gainera, lan egiteko orduan bi erreferentzia-lan izango dituzte eskura: *Terminologia-lanaren metodologiako eskuliburua* eta *Terminologia Hiztegia*. Lehenengoan terminologia-lanean erabili beharreko metodologia azaltzen da eta

bigarrean terminologiagintzako kontzeptuak eta izendapenak, hau da terminoak, definitzen dira. Bi lanok aurki argitaratuko ditu Eusko Jaurlaritzak.

2. TERMINOLOGIA BATZORDEAREN JARDUNA

Batzordeak ez du zuzenean terminologia-lan sistematikorik egingo, hau da glosario terminologikorik. Bere egitekoa, bereziki, normalizazio-lana egitea izango da eta horrek dakarren guztia. Terminologia Batzordea terminologia-alarrean erabakiak hartzeko ahalmena duen erakundea izanik, EUSKALTERMen bidez zein beste bideren bat erabiliz zabalduko den terminologiak Terminologia Batzordearen ponderazio-marka eramango du (ponderazio-markak finkatu beharko ditu: termino hobetsia, onartua, baztertu beharrekoa...).

Hortaz, batzordeak agindutako lan terminologikoak enkarguz egingo dira eta lanen bat hartzen duen enpresak edo pertsonak batzordearen jarraibideak hartu behar izango ditu kontuan lan-metodologiari zein aplikatu beharreko irizpideei dagokienez.

Bestalde, euskaraz egiten diren terminologia-lanen koordinazio-gune izan beharko luke Terminologia Batzordeak, hau da, batzordeak abian dauden lanen berri izan beharko luke, hain zuzen ere, lehentasunak markatzeko orduan kontuan izateko eta bikoiztasunik ez gertatzeko.

Ikus ditzagun banan-banan dekretuak Terminologia Batzordeari ezartzen dizkion egitekoak:

a) Terminologia-alarrean dauden lehentasunak finkatzea.

Teknolektoetan edo espezialitateko hizkuntzetan euskaraz egin beharreko lanak, dauden hutsuneak, aztertu beharreko erabileremuak eta horien artean dauden premiak eta lehentasunak detektatu eta finkatu behar ditu Terminologia Batzordeak. Aurrerantzean, nire uste apalean, oso garrantzitsua izango da, batetik, irakaskuntzan —bereziki lanbide-heziketan eta unibertsitate-mailan— erabili beharreko terminologia aztertzea, finkatzea eta normalizatzea bai eta teknologia berriekin zer ikusia duen terminologia ere. Izan ere, benetako erabiltzaile estrategikoak arlo horietan daude eta egongo dira. Gainera kontuan izan behar da gazteek errazago ikasten dutela, horregatik da oso garrantzitsua behar dituzten terminologia-lanabesak ahalik eta azkarren sortzea eta euren eskura jartzea, bestela, aipatu dugun erraztasuna dela eta, erraz ohituko dira ingelesa,

gaztelania edo frantsesa erabiltzen. Oso interesgarria litzateke, baita ere, hizkuntza-paisaian agertzen den terminologia finkatzea eta normalizatzea, hain zuzen ere, errepideetako errotuluetakoa, toki publikoetako karteletakoa eta produktuen eta tresnen etiketetakoa, jatetxeen menuetakoa...

Orain arte euskaraz egindako terminologia-lana itzultzaileei begira egin izan da, eta ikuspuntua aldatzen hasi beharko litzatekeela uste dut.

Dena den, Terminologia Batzordeak bideak bilatu beharko ditu (galdetegiak, azterlan zehatzak...) erabiltzaileekin harremanetan jartzeko eta dauden hutsuneak eta premiak detektatu eta lehentasunak finkatzeko.

b) Lan-proposamenak egitea eta urteko jarduera-planetan jasotzea.

Behin lehentasunak finkatuz gero, lan-proposamenak egingo ditu Terminologia Batzordeak eta urteko jarduera-planetan txertatuko dira.

Aztertzeko, mahai gainean proposamen bat jarri nahi nuke: “neologismoen bilketa-lana” egitea; hiztegi baten oinarri izan daiteke (corpusa: sarrera, definizioa, erabileremua, sinonimoak, siglak, laburdurak, ikurrak eta beste hizkuntzetako baliokideak), hain zuzen ere, Terminologia Batzordeak onetsi eta gero argitaratuko litzatekeena. Horrelako lan bat egitea oso lagungarri izan liteke hurrengo puntuan aipatzen diren irizpideak finkatzeko.

c) Terminologia-lanerako irizpideak ematea.

Arestian esan bezala, euskaraz terminologia-lana egingo duenak, aipatutako lanez gain (*Terminologia-lanaren metodologiako eskuliburua* eta *Terminologia Hiztegia*), Terminologia Batzordearen laguntza izango du lanaren fase guztietan edozein zalantza kontsultatzeko.

Baina terminologia-lana behar bezala egiteko eta, bereziki normalizazioari begira, nahitaezkoa da irizpideak finkatzea eta modu sistematikoan aplikatzea.

Gogoraraziko dugu terminologiaren teoria orokorrak termino ideala nola definitzen duen:

- monosemikoa (termino bat kontzeptu bat)
- unibokoa (terminoa kontzeptua)
- erreferentzia bakarrekoa
- espezialitate-eremu batekoa
- motibatua (motibazio semantikoa)
- eratorpenerako aukera ematen duena
- konnotaziorik gabea
- laburra eta gardena (izendatzen duen kontzeptua islatu behar du).

Horretaz gain, terminoak onartzeko, baztertzeko eta termino berriak (neonimoak) sortzeko eta, batez ere, erabakien koherentzia mantentzeko, beharrezkoa izango da Terminologia Batzordeak irizpide zehatzak eta ondo oinarritutakoak definitzea. Dokumentazio hori gure hizkuntzarako sortu beharra dugu eta terminologia-lana egiten duten guztien eskura jarri. Izan ere, hainbat urtetako eskarmentua dugu terminologia-lanean baina oraindik ez dugu sortu horrelako dokumentaziorik. Beraz, azken urteotako esperientziaz abiatuta, irizpideak idatziz jarri beharko genituzke, nire iritziz, betiere oinarri-oinarrian Euskaltzaindiak Hiztegi Baturako finkatutako irizpideak izango direlarik.

Aipatu bezala, hainbat tokitako esperientzien berri izateko aukera izan dugu (Quebeceko Office de la Langue Française-koa eta Kataluniakoa) eta ikusi dugu irizpide finkoak eta zehatzak dituztela terminologiaren normalizazioan aplikatzeko. Urteetan zehar, normala denez, irizpideak aldatuz eta egokituz joaten dira, nozioak aldatu ahala eta erabiltzaileen beharrek hala eskatuta (esaten da 6 urtez behin berrikusi behar direla hartutako erabakiak). Guk gure hizkuntzarako antzeko zerbait egin beharko genukeela uste dut.

Ondoren, hainbat irizpide mahairatuko ditut aztertzeko, aldatzeko, hobeto zehazteko eta osatzeko (zalantzarik gabe osatu eta adibidez hornitu beharko dira). Orokorrak direnez, ez dira oso desberdinak beste komunitate batzuetan erabiltzen direnekin alderatuz gero. Irizpideok hiru multzotan banatzen dira:

1. Irizpide linguistikoak:

Esan bezala, irizpide linguistikoen oinarrian Hiztegi Batuan aplikatutako irizpideak jarriko dira, bereziki Hiztegi Batuaren 2. itzulirako Euskaltzaindiak prestaturikoak. Horietaz gain, besteak beste, honako hauek aplikatu beharko lirateke:

- Terminoak hizkuntzaren sistema linguistikoaren (morfologikoaren eta fonologikoaren) araberakoak izan behar dira.
- Hizkuntzaren sisteman integratzeko gaitasuna izan behar dute, bai eta berengandik forma eratorriak eta horien sailak (familiak) sortzeko bidea eman ere.
- Hizkuntzaren diskurtsoan (syntaxian) integratzeko gaitasuna izan behar dute.
- Hizkuntzaren erabilera instituzionalaren kontrako forma desagokiak edo akastunak baztertu behar dira.
- Nahastea sortzen duten forma lehiakideak mugatu eta zehaztu behar dira, anbiguitasuna saihesteko.

Dena den, irizpide linguistikoak direla eta, azken hitza Euskaltzaindiarena da, beraz, zalantzak Euskaltzaindiari helaraziko zaizkio. Hala ere, hainbat kasutan gerta daiteke hizkuntza arrunterako hartutako erabakiek terminologian aplikatzeko orduan arazoak ematea eta, ondorioz, terminologiarako irizpidea gehiago zehaztu behar izatea.

2. Irizpide terminologikoak.

- Espezialitate-eremu bakoitzaren (kimika, botanika...) izendapen-sistemak baditu bere arau propioak eta arau horiei begiratu behar zaie eremu batean terminoak onartzeko orduan.
- Euskaraz erabilitako eta ondo funtzionatu duten ereduaren araberako terminoak onargarriak dira.

- Termino bat dokumentu askotan eta desberdinetan sarritan aurkitu izana bada arrazoia terminoa onartzeko (batasuneko irizpide orokorrekin bat datorren neurrian).
- Termino bat normalizatzeko kontuan izan behar da dagokion kontzeptu- eta izendapen-sistema.

3. Irizpide soziolinguistikoak (eta pragmalinguistikoak):

- Terminoak erabiltzaileen artean ezarpen-maila altua badu ez da aldatu behar, pisuzko arrazoirik ezean eta termino berriak finkatzeko aukerarik ez balu.
- Termino bat onargarria da eremuko adituek ontzat emanaz gero.
- Erabiltzaileen artean arrakasta izateko aukera gutxi duten terminoak arbuiatu behar dira.
- Konnotazio negatiboak dituzten terminoak baztertu behar dira.
- Terminoak ikasteko eta erabiltzeko errazak izan behar dira.
- Erreferentzia-hizkuntzak eta erreferentzia-kulturak bi izanik (gaztelania eta frantsesa), erabileremuaren arabera, bi eremu geografikoetan arrakasta izateko moduko terminoak finkatuko dira.

Oro har, kontuan izan behar da hizkuntza-komunitateko erabiltzaileen jarrera zeren eta komunitatea izango baita terminoak onartu edo baztertuko dituena.

Neologia-sorkuntzari dagokionez, euskarak beste hizkuntzek bezala baditu termino berriak sortzeko bideak: eratorpena, hitz-elkarketa, eraikuntza sintagmatikoa, laburtzapena (siglak, akronimoak, laburdurak eta sinboloak), zabalkuntza semantikoa, mugapen semantikoa, berrezarpen lexikala, mailegua eta kalkoa. Definizioa alde batera utzirik³, esan behar dut

³ Ikus *Terminologia-lanaren metodologiako eskuliburua* (aurki argitaratuko dena).

baliabide horien inguruan, azken urteotan, azterlan asko egin izan direla (Euskaltzaindiak, Unibertsitateek eta bestek) eta, hain zuzen ere, horietan oinarrituta, nire ustez, oso beharrezkoa litzateke Terminologia Batzordeak Euskaltzaindiari terminologia-lanean aplikatzeko honako hauek aztertzeko eta finkatzeko eskatzea:

- Eratorpena (euskaraz oso baliabide emankorra): aurrizkien (euskarak gutxi izanda, azken honetan erdaretatik hartu izan ditu) eta atzizkien erabilera zehatza eta bereiztua (-keta, -pen, -garri, -kor...).
- Hitz-elkarketa (hau ere oso erabilia): baliabide horren mugak. Kasuistika zabala hartu eta kasuen arabera sailkatu (*lurralde*- erabili izan dugu beti eta ez *territorial*, baina *toki*- eta *lokal* erabiltzen ditugu); erdaren adjektibo erreferentzialak euskaraz nola eman (*penal* / *zigor*-, baina *natural* eta antzekoak...).
- Maileguak eta kalkoak: Euskaltzaindiak 1986an emandako arauak (*Maileguzko hitz berriei buruz Euskaltzaindiaren erabakiak*) gehi Hiztegi Batuko 2. itzulirako emandakoak oinarri harturik, horien gaineko politika⁴ (Quebeceko *Énoncé d'une politique relative à l'emprunt de formes linguistiques étrangères*-en antzera) definitu beharko da. Nire ustez, besteak beste, honako hauek finkatu beharko lituzke politika horrek:

a) Maileguen politikaren printzipio orokorrak, kasurako:

1. Arauak eman behar dira erabaki ahal izateko noiz onartu edo noiz baztertu mailegu bat baina, aldi berean, mailegua ordeztzeko proposamenak egin behar dira, hizkuntzaren autonomia sustatze aldera. (Adibidez: *herbiboro/belar-jale*).
2. Mailegu-politika era desberdinean aplika daiteke hizkuntza estandarrean eta teknolektoetan.

⁴ Katalanaren kasuan Termcateko Consell Supervisorrek hainbat dokumentu du horien inguruan: *Manlleus i calcs lingüístics en els treballs de terminologia catalana*; *Formació del plural dels manlleus*; *Guia d'establiment de criteris per a la denominación catalana d'animals*; eta *Formació de termes amb elements cultes*.

3. Mailegua eta kalkoa erabili beharko lirateke bakar-bakarrik euskaraz izendapenik ez duten errealitateak izendatzeko.
 4. Mailegua eta kalkoa errealitate berriak izendatzeko baliabideak dira; dena den beren erabilera ez da sustatu behar, hizkuntzak dituen bestelako baliabideen (eratorpena, elkarketa, zabalkuntza semantikoa eta abarren) kaltetan.
 5. Mailegua erraz txertatu behar da hizkuntzaren egitura morfologikoan, sintaktikoan eta fonologikoan; gainera emankorra izan behar da, hau da eratorpenerako eta elkarketarako bidea eman behar du.
 6. Mailegu bat edo kalko bat onartzeko edo arbuiatzeko, berau osatzen duten hitzak edo elementuak hartuko dira aintzakotzat. Printzipioz, mailegu sintaktikoak eta fonetikoak baztertu beharko lirateke.
 7. Mailegu bat onartzeko edo baztertzeko, kontuan izan behar dira hizkuntzaren morrontzak (zuzenbide arloa, esaterako), hizkuntza-komunitatearen ezaugarri soziolinguistikoak eta nazioarteko komunikazio-beharrak.
 8. Mailegu bat edo kalko bat onartzeko edo arbuiatzeko, hizkuntza arruntaren erabilerari erreparatu behar zaio, hau da, ikusi behar da mailegu edo kalko hori zein neurritan dagoen zabaldurik eta, ondorioz, hizkuntzan txertaturik dagoen eta noiztik.
- b) Maileguak onartzeko eta hizkuntzan txertatzeko irizpideak: Euskaltzaindiak Hiztegi Batuaren 2. itzulirako honi buruz finkatutakoez gain, honako hauek:
1. Hizkuntzaren hutsunea betetzera datozen maileguak eta euskaratik sortutako neologismo baten bidez ordeztarik ez badago.
 2. Hizkuntzaren sistema ortografikoan eta fonetikoan ondo integratzen diren maileguak.

3. Hizkuntzaren izaerara/formara erraz egokitzen direnak.
4. Latinetik eta grekeratik sortutakoak direnak eta nazioartekoak badira.
5. Isolaturik hartutako maileguak, hau da mailegatutako hizkuntzan eratorririk ez dutenak, horrek ez baitakar eremu semantikoa aldarazteko arriskurik.
6. Hizkuntza arruntean txertaturik dauden maileguak eta emankorrak izan direnak, hau da eratorriak edo esanahi desberdinak sorrarazi dituztenak.
7. Mailegu zaharrak edo hizkuntza arruntean oso hedaturik daudenak.
8. Espezialitateko hizkuntzetan txertaturik dauden maileguak eta eratorriak eman dituztenak.
9. Espezialitate-eremu baten barruan polisemia ezabatzea helburua duten maileguak.

Horretaz gain, mailegua onartzen den kasuetan nola txertatu hizkuntzan finkatu beharko da, hau da, grafia egokituta edo egokitu gabe. Hainbat kasutan ere, nola ahoskatu finkatu beharko da, bereziki ingelesetik zuzenean hartutakoetan.

c) Maileguak baztertzeko irizpideak:

1. Hizkuntza arruntean erabilitako maileguak baina hizkuntza arrunteko formei alferreko lehia egiten dietenak.
2. Espezialitateko eremuetan erabiltzen diren euskarazko terminoentzat alferreko lehia diren terminoak.
3. Integrazio ortografiko eta fonetiko zaila duten maileguak, bai eta homografoak eta homofonoak sorrarazi ditzaketenak.

4. Mailegu berriak, euskarazko neologismoek erraz ordezkatzaketenak.
5. Atzetik kanpoko forma gehiago dakarten maileguak eta, ondorioz, eremu semantikoko lexiko-sorkuntza eragozten dutenak.

d) Inolako esku-hartzerik behar ez duten maileguak:

1. Atzerriko beste kultura bateko errealitatea izendatzen duten maileguak.
2. Euskara arruntean txertatutako maileguak, argitaratutako hiztegi gehienetan agertzen direnak.
3. Hizkuntzan aspaldian txertatutako maileguak eta kultura-errealitate zehatzak izendatzen dituztenak.
4. Pasatzen diren modek ekarritako maileguak.

Aipatutako irizpideak eta gehiago ondo aztertuta eta zehaztuta, bai eta adibidez ondo hornituta ere, esan bezala, modu sistematikoan aplikatu beharko lirateke terminologia-lanean, metodologia zorrotz baten arabera, hau da, normalizatzailen subjektibotasunari ahalik eta leku txikiena utzirik. Hala ere, erabaki gabeko arazoak “normalizazio-txostenetan” jaso beharko dira, hobeto aztertzeko eta arazoak ematen dituen terminoaren inguruko ahalik eta informazio gehien biltzeko eta aldeko eta kontrako argudioak ondo islatzeko. Terminologia Batzordeak normalizazio-txostenaren eredia finkatu beharko du. Halaber, oso komenigarria litzateke, nire ustez, euskarazko terminologian dauden arazoen inbentarioa egitea.

Dena den, irizpideak beti ez lirateke berdin aplikatu behar erabileremu guztietan. Denok dakigu terminologia askotan oso berezitua dela eta bakarrik eremuko adituek erabiltzen dutela. Baina, badaude beste eremu batzuk hizkuntza arruntarekin harreman estua dutenak eta, ondorioz, hiztun arruntek maiz erabiltzen dute eremu horietako terminologia. Termino horiek, denboraz, hizkuntza

arruntean txertatzen dira eta hiztegi arruntek jasotzen dituzte. Horietako asko Hiztegi Batuak, 2. itzulian jasoko ditu eta, hortaz, irizpideak finkatuko ditu.

Hori horrela, irizpideak aplikatzeko orduan, oso garrantzitsua litzateke, nire ustez, erabileremuetako terminologia maila desberdinetan sailkatzea:

- Zientzia eta teknologietako terminologia, nazioartean oso antzekoa dena: elektroteknika, elektronika, industriaren mekanika, bioteknologia...
- Gure terminologia tradizionala (arrantza, nekazaritza, abeltzaintza, basogintza...), ondoko erdarekin bat ez datorrena eta, hein batean, hizkuntzaren altxorra izanik, mantendu eta baloratu beharko litzatekeena.
- Hizkuntza arruntetik ateratako terminologia: elikagaiak, jantziak, etxebizitza.
- Maileguak eta maileguekin batera izendatzen duten errealitatea dela eta, modu masiboan sartzen den terminologia, adibidez elikagaien eremuan (jattetxeetako menuak kasurako). Hemen, erabakia hartu beharko da: esku hartzea edo ez. Egia da asko erabiltzen diren formak aldatzea zaila dela (euskara diglosia-egoeran egotearen ondorio) baina, hain zuzen ere, horregatik arreta berezia eskaini beharko zaio arlo horri, bestela ekar lezakeen ondorioa hiztunen hizkuntza-gaitasuna izugarri pobretzea da, egunero erabiltzen diren hizkuntza-formak direlako eta hizkuntza-paisaian daudelako. Adibidez, “langostinoak ala otarrainxkak”, “hostorea ala hojaldrea”? Euskarazko baliokideak jasotzen ditu Hiztegi Batuak baina ez dira ulergarriak erabiltzaileentzat eta, ondorioz, jattetxe askotako menuetan maileguak azaltzen dira. Kasu horietan oso garrantzitsua izango da termino horiek ongi gizarteratzea eta horrekin batera erabiltzeko gomendioa, izan ere, horien erabileraren baitan izango da hizkuntza aberastea edo pobretzea; gainera, Hegoaldeko euskaldunek zein Iparraldekoek ulertuko dituzte (irizpide soziolinguistikoa).

- Azkenik, Zuzenbide arloa geldituko litzateke, tratamendu eta irizpide bereziak behar dituen, euskararen kasuan behinik behin, gaztelaniarekiko eta frantsesarekiko morrontzagatik, hain zuzen (*servitude*).⁵

Quebecen, esaterako, jarrera internazionalista izatetik bertako frantsesa (*québecismes*) sustatzera pasa dira, hori baita diskurtso sozialean erabiltzen dena eta jendeak baloratzen duena. Hori dela eta, *québecismes*-ei buruzko politika finkatua dute.

Irizpideak argi eta garbi definitu eta finkatu, terminoak normalizatu eta gomendatu eta gero, batzuek ez dute arrakastarik izango erabiltzaileen artean eta, hortaz, erabakiak aldatu beharko dira.

d) Termino bat baino gehiago dagoenean termino hobetsia proposatzea.

Kasu asko dago baina nik hiru aipatuko ditut:

- *Toki-administrazio* eta *administrazio lokal* (hitz-elkarketa / adjektibo erreferentziala) formen tankerakoak.
- *Hitzarmen marko* eta *esparru-hitzarmen* bezalakoak. Horrelakoetan nik uste proposamen bakarra beharko genukeela. Bi proposamen daudenean (beste kasu bat: mailegua eta euskarazko forma, biak), aldi baterako biak uztea ondo dago, betiere argi eta garbi utzirik zein den gomendatutakoa, baina, denboraz, fitxa bakarra utzi beharko litzatekeela uste dut.
- Sinonimo gehiegi dagoenean, ad.: ingeleseko *sustainable* (*sustainability*)-ren baliokideak euskaraz: *mantengarri*, *jasangarri*, *iraunkor*, *eusgarri*, *eramangarri*. Kasu honetan normalizazioaren eta adostasunaren beharra begi bistakoa da, bestela erabiltzaileek ez dute konfiantza handirik izango terminologia-lana egiten dutenengan. Horrelako informazio nahasia eman ez da handituko erabiltzaileen segurtasun terminologikoa.

⁵ Arlo horren azterketa sakona egin zuen Antton Elosegik bere doktore-tesian: *Zuzenbideko Euskal Hizkera Berezia, Lege-corpus itzuli bateko terminologiaren azterketa linguistikoa eta terminologikoa*, EHU, 2002ko apirila.

Jakina, aukeraketa ondo arrazoitu eta oinarritu beharko da kasu guztietan; hortik irizpide argiak finkatzeko premia.

e) Landutako terminologia-lanei onespina ematea.

Terminologia Batzordearen onespina izango da terminologia-lanaren kalitatea bermatuko duena; batetik, behar bezalako metodologia eta finkatutako irizpideak ondo aplikatu direla erakutsiko du, eta, bestetik, adostasunaren ziurtapenaren adierazle izango da. Terminologia Batzordeak onetsitako lanek, EUSKALTERM Terminologia Banku Publikoaren bidez nahiz beste formatu baten bidez argitaratuko direnek alegia, bereizgarri bat eramango dute hori adieraziz.

f) Finkatutako terminologia zabaltzeko eta gizarteratzeko bideak proposatzea eta terminologia zabaltzea.

Onetsitako terminoen hedapen azkarra eta egokia ezinbestekoa da erabiltzaileek terminologia hori erabiltzea eta onartzea nahi bada. Erabiltzaileek erabiltzeko, kalitateaz gain, oso inportantea da behar duten informazioa:

- Azkar aurkitzea.
- Kontsulta egiteko modua eta informazioa aurkezteko modua errazak eta eraginkorrak izatea.
- Informazio terminologikoa hizkuntza argian idatzita aurkitzea.
- Erabiltzaileekiko interakzioa estua eta bizia ahalbidetzea; izan ere, erabiltzaileek ez badute termino bat onartzen alferreko ahalegina da erakunde ofizial batetik termino hori sustatzea.

Esan bezala, EUSKALTERM Terminologia Banku Publikoa izango da Batzordeak onetsitako terminologiaren hedapenaren funtsa. Bankua jarduera terminologikoaren abiapuntua eta helmuga izan behar da.

Dena den, Batzordeak bestelako zabalkunde-bideak ere proposa ditzake.

g) Onetsitako terminologiaren erabilera gomendatzea.

Orain arte euskaraz egin den terminologia-lana deskriptiboa izan da eta ez arauemaile edo preskriptiboa⁶. Aurrerantzean ere, horrelakoa izango da. Orain badugu terminologia-alorrean erabakiak hartzeko ahalmena duen erakundea, Terminologia Batzordea, eta bere helburua izango da onetsitako terminologiak eremuetako erabiltzaile estrategikoengana iritsaraztea eta erabiltzeko gomendio formala helaraztea. Gero, jakina, erabiltzaileen erreakzioa ezagutzea oso garrantzitsua izango da lanean aurrera egiteko. Hortaz, terminoen erabileraren jarraipena eta ebaluazioa egin beharko da eta, horrela, jakin zein diren berehala ezartzen diren terminoak, erabiltzaileek barregarri derizatenak, etab. Izan ere, alferrekoa da termino bat gomendatzea erabiltzaileek onartzen ez badute.

h) Batzordearen ekintzen urteko oroitza egitea eta Euskararen Aholku Batzordearen Batzorde-atal Iraunkorrari aurkeztea, Euskararen Aholku Batzordearen urteko oroitzan sartzeko.

i) Euskararen Aholku Batzordearen Batzorde Osoak terminologiaren arloan eska diezazkion oinarritzko azterketak egitea.

3. ONDORIOAK ETA EUSKARAREN ETORKIZUNENKAK

Beraz, hauek dira euskarak terminologiari dagokionez dituen erronkak:

1. Kalitatezko terminologia produzitzea: Terminologia Batzordeak normalizazio-irizpideak aplikatu (esan bezala, hurbilketa soziolinguistikoa oso garrantzitsua da, hau da, erabiltzaileei egokitutako terminologia izan behar da) eta onetsi egingo ditu; beraz, terminologia hori adostasunez erabakiko da.
2. Onetsitako terminologia azkar, garaiz eta modu egokian hedatzea: EUSKALTERM Terminologia Banku Publikoaren bidez, bereziki. Bankuko edukiak etengabe berritu behar dira benetako beharrei ahalik eta azkarren erantzuteko.

⁶ Quebecen atzera egiten ari dira bide horretan eta salbuespen-kasuetan bakarrik erabiltzen dute; oraingo bidea: *normaliser moins et recommander davantage, tout en affirmant le caractère officiel mais plus incitatif de la recommandation*. Office de la Langue Française 2001.

3. Terminologia ezartzea erakunde ofizial baten (Terminologia Batzordearen) gomendioaren bidez. Horren helburua da erabilera gidatzea bateratasuna lortzeko eta, horretarako, eremuko adituengana iritsi behar da baina baita beste erabiltzaile askorengana ere: erakunde, kazetari, idazle, irakasle, ikasle, argitaletxe eta abarregana.

Azkenik, terminoen erabileraren jarraipena eta ebaluazioa egin behar da, bereziki, diru publikoz egindako terminologia bada. Egindako lanen kopurua eta dauden beharrak, batetik, eta, bestetik, gomendatutako terminoen ezarpen-maila aztertu behar dira. Horretarako, bideak proposatu beharko dira (galdetegiak, azterlanak, kontsulta-motak, kontsulten jatorria ezagutzeko softwareak, etab.).

Horren ildotik, interesgarria litzateke ezagutzea erabiltzaileek EUSKALTERM Terminologia Banku Publikoari buruz duten iritzia, ikusten dizkioten abantailak eta gabeziak, edo bestelako iradokizunak zerbitzua eta produktua hobetzeko.

Aipatu nahi nuke Bruselan, aurren, Europako Terminologia Elkarteak (AET) antolaturiko nazioarteko biltzarrean normalizazioari buruz entzundako esaldi bat: *“Il faut intervenir pour convaincre, pour inciter”*. Eta honako hau gaineratu zen: *“Un nouveau concept de normalisation: établir les équivalences plus pratiques, plus réelles”*.

Kalitatezko terminologia (ikuspuntu linguistiko, terminologiko eta nozionaletik fidagarria) eta terminologia normalizatua izatea oso garrantzitsua da corpus hori oso baliotsua delako hizkuntzen teknologien erronkaren aurrean. Datozen urteotan euskara laneko hizkuntza eta zerbitzuetako hizkuntza izatea nahi badugu, hizkuntzen teknologietan integratu beharko da, zalantzarik gabe. Hauek dira teknologia horien aplikaziorik inportanteenak:

- Itzulpen automatikoa (testu librea, web guneak, posta elektronikoa, txat-ak, foroak...)
- Ahotsa sintetizatzea (Text To Speech)
- Ahotsa ezagutzea (Speech To Text)
- Karaktereen Ezagupen Optikoa (OCR)

- Ahozko datuen konpresioa
- Dokumentazio-bolumen handietan bilaketak egitea (Data and audio-mining)

Adituek esaten dutenez, horrelako teknologiak erabiltzen ez dituzten hizkuntzak denbora-epe labur batean ez dira existituko. Bestalde, teknologiek edukiak behar dituzte. Gainera, gogoratu behar da hizkuntzak ez direla hiltzen berez, baizik eta hiztunek erabiltzeari utzi egiten diotelako. Gure hizkuntzaren etorkizunerako oso garrantzitsua izango da, zalantzarik gabe, neologismoak direla eta, finkatzen den politika.

Hortaz, lan handia dugu aurrean!

BIBLIOGRAFIA

- Auger, P. 1984. “La Commission de terminologie de l’Office de la Langue Française et la normalisation terminologique”. In *Terminogramme*, 26-27.
- Azkarate, M. 1997. “Euskal terminologiaren egoeraz”. In *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*. Donostia: HAEE-IVAP eta UZEI.
- Boutin-Quesnel, R. et al. 1990. *Vocabulaire systématique de la terminologie*. Québec: Gouvernement du Québec.
- Cabré, M. T. 1993. *La Terminología, teoría, metodología, aplicaciones*. Bartzelona: Antártida/Empúries.
- Eusko Jaurlaritzak, 1999. *Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia*. Eusko Jaurlaritzako Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Vitoria-Gasteiz.
- Vachon-L’heureux, P. 1997. “Standardisation, normalisation et officialisation en aménagement terminologique au Québec”. In *Nazioarteko Terminologia Biltzarra*. Donostia: HAEE-IVAP; UZEI.
- Verreault, C. 2001. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak eta Quebeceko Office de la Langue Françaisek egindako Terminologia Mintegia, Miñao (Araba). Argitaratu gabeko apunteak.